

Miloš Hořejš

Nacistická germanizační a osídlovací politika v Protektorátu Čechy a Morava

Nacistická germanizační a osídlovací politika v Protektorátu Čechy a Morava

Miloš Hořejš

Recenzovali:

PhDr. Ludovít Hallon, Dr.Sc. (Slovenská akadémia vied)

PhDr. Barbora Štolleová, Ph.D. (Univerzita Karlova)

Na obálce: Příslušník SS z osídlovacího štábu rozděluje v cílových místech statky přesídlelcům. *Der Zug der Volksdeutschen aus Bessarabien und dem Nord-Buchenland*, Prag: Volk und Reich Bücherring 1942, s. 73.

Národní
zemědělské
muzeum

Práce vznikla za podpory Ministerstva zemědělství, institucionální podpora MZE-RO0823.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Národní
plán
obnovy

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2023

Redakce Alena Machoninová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2023

© Miloš Hořejš, 2023

ISBN 978-80-246-5502-4

ISBN 978-80-246-5527-7 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Poděkování	7
1. Úvod	9
1.1 Metodologie a prameny	27
2. Nacistické plány germanizace českého sídelního prostoru	32
2.1 Koncepty a plány germanizace východu Evropy	32
2.2 České země v plánech nacistů	42
2.3 Nacistické plány na germanizaci českého prostoru po vzniku protektorátu	47
3. Nacistická pozemková a osídlovací politika v odstoupeném pohraničí	67
4. Hlavní nacistické úřady a organizace podílející se na plánované germanizaci pozemkového majetku v Protektorátu Čechy a Morava	79
4.1 Rasse- und Siedlungshauptamt SS	79
4.2 Reichssicherheitshauptamt a Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums	95
4.3 Volksdeutsche Mittelstelle	104
4.4 Úřad říšského protektora a oberlandráty	114
4.5 Ministerstvo zemědělství a obnovení pozemkového úřadu	133
4.5.1 Ovládnutí VIII. a IX. odboru ministerstva zemědělství	133
4.5.2 Obnovení pozemkového úřadu a jeho činnost od nástupu Heydricha do konce okupace	147
4.6 Deutsche Ansiedlungsgesellschaft a její protektorátní pobočka Českomoravská zemědělská společnost	155
4.7 Hospodářský svaz německých osídlenců v Čechách a na Moravě	159
4.8 Deutsche Bodenverkehrsgenossenschaft a Deutsche Bodenverkehrsgesellschaft	162

4.9 Rasový výzkum na Německé Karlově univerzitě ve prospěch osídlovací politiky	163
5. Realizace nacistické pozemkové a osídlovací politiky v protektorátu	175
5.1 Právní podklady ke germanizaci půdy	176
5.2 Zákroky proti pozemkovému majetku židovských majitelů	182
5.3 Politika germanizace půdy cestou vytváření vojenských prostorů a dalších stavebních celků	201
5.4 Zákroky proti velkým pozemkovým vlastníkům – církve a šlechta	216
5.5 Osídlenci, jejich původ a přesun	270
5.5.1 Přesídlenci z jihovýchodní Evropy	270
5.5.2 Tridentští Němci a jejich přesun do protektorátu	282
5.6 Realizace osídlovacího procesu v protektorátu v osídlovacích oblastech	294
5.6.1 Projekt Košátky	303
5.6.2 Přesídlování v obvodu České Budějovice	313
5.6.3 Přesídlování v obvodu Olomouc	325
5.6.4 Přesídlování v obvodu Brno	331
5.6.5 Anatomie osídlovacího procesu v protektorátu	337
5.6.6 Realita osídlovacího procesu v protektorátu	362
5.7 Stavební aktivity pozemkového úřadu ve prospěch germanizace	372
6. Závěr	387
Summary	402
Seznam zkratk	412
Seznam tabulek a schémat	414
Použité prameny a literatura	416

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval profesoru Eduardu Kubů, který mě přivedl k tomuto tématu a jehož podnětné rady a kritika spoluutvářely finální podobu mé práce. Děkuji kolegyním Báře Štolleové, Jitce Balcarové a Haně Králové za cenné rady. Výzkum na této práci byl založen na studiu široké pramenné základny. Chtěl bych tak poděkovat zaměstnancům všech vědeckých institucí a archivů, které jsem při zpracovávání svého tématu navštívil, za jejich vstřícnost vyhovět mým leckdy náročným badatelským požadavkům a za zpřístupnění pramenné základny. Patří mezi ně především Národní archiv v Praze, zde děkuji zejména kolegům Pavlu Dufkovi a Monice Václavíkové, Bundesarchiv v Berlíně, Moravský zemský archiv v Brně, Státní oblastní archiv v Praze, Státní oblastní archiv v Třeboni, Státní oblastní archiv v Zámrsku a Národní knihovna ČR.

V neposlední řadě děkuji celé své rodině, která trpělivě snášela mé pracovní vytížení.

Praha únor 2023

1. Úvod

Předkládaná práce vychází tematicky z disertační práce obhájené na Ústavu hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v září roku 2018. Zabývá se pozemkovou a osídlovací politikou na území Protektorátu Čechy a Morava, na kterou nahlíží jako na nedílnou součást jednotné nacistické germanizační politiky, uplatňované v širším prostoru Německé říše. Kniha tak tematicky a svým důrazem na fenomén hospodářského nacionalismu navazuje na práce Jitky Balcarové „*Jeden za všechny, všichni za jednoho!*“. *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření „sudetoněmecké identity“* (2013) a Barbory Štolleové *Pod kuratelou Německé říše. Zemědělství Protektorátu Čechy a Morava* (2014) vydané v nakladatelství Karolinum. Práce přináší nový pohled na osídlovací politiku a mechanismy jejího fungování na vyšších i nižších stupních v rámci řízení osídlovacího procesu po strukturální a organizační linii. Proponovaný výzkum této problematiky na území protektorátu je dalším příspěvkem k dokumentaci a objasnění celkových cílů nacistické okupační moci a přináší obohacení dosavadních poznatků v oblasti germanizačních plánů, které, tak jak byly nastaveny, měly mít dalekosáhlé důsledky nejen pro dané teritorium, ale i pro český národ jako takový.

Tematika pozemkové a osídlovací politiky v Evropě a speciálně v Protektorátu Čechy a Morava s menšími přestávkami zaměstnávala naši i zahraniční historickou obec po dlouhé období od skončení války až do současnosti. První práce zabývající se vytčenou problematikou nacistických germanizačních plánů v protektorátu (případně i v oblastech obsazeného pohraničí) vznikaly v domácím prostředí v padesátých a šedesátých letech 20. století.¹ Jedná se o práce a edice Václava Krále

1 Pomineme-li publikace všeobecného charakteru bilancující dopady nacistické okupace pro české hospodářství, které vznikly bezprostředně po skončení války: Leopold Chmela: *Hospodářská okupace Československa, její metody a důsledky. Znalecký posudek v procesu s K. H. Frankem*, Praha:

(sestavené částečně ve spolupráci s Karlem Fremundem), které vznikaly převážně za účelem odhalení a odsouzení nacistických zločinů na našem území bez hlubší analýzy a kritiky pramene.² Král sice vycházel z dobových (dnes již v některých případech nedostupných) archivních materiálů, ale nepřistoupil k jejich hlubší analýze a interpretaci. V jeho *Otázkách hospodářského a sociálního vývoje* nalezneme kapitoly věnující se problematice germanizační politiky v protektorátu³ nebo problematice arizace,⁴ které jsou ale velmi obecné, a nenajdeme zde bližší a hlubší zhodnocení nacistické pozemkové politiky. Chybí zde například zmínky o významné organizaci, která hrála v nacistické osídlovací politice značnou roli – o Německé osídlovací společnosti – a o problematice s ní spojené.⁵

Orbis 1946, s. 77–89; *Státní hospodaření za války a po revoluci. Výklad ministra financí Dr. Vávro Šrobára k státnímu rozpočtu za rok 1946 a původní správa ministerstva financí*, Praha: Nákladem Ministerstva financí 1946, s. 77.

- 2 Václav Král: *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech 1938–1945*, I–III, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1957–1959; Václav Král – Karel Fremund (ed.): *Die Vergangenheit warnt. Dokumente über die Germanisierungs- und Austilgungspolitik der Natiokkupanten in der Tschechoslowakei*, Praha: Orbis 1960; Václav Král: *Fašistické plány na vyhlazení českého národa, Dějiny a současnost* 2, č. 2 (1960), s. 19–21; Václav Král – Karel Fremund (ed.): *Chťeli nás vyhubit. Dokumenty o nacistické vyhlazovací a germanizační politice v českých zemích v letech druhé světové války*, Praha: Naše vojsko 1961; Václav Král: *Pravda o okupaci*, Praha: Naše vojsko 1962; Karel Fremund: *Dokumenty o vyhlazovací politice, Sborník archivních prací* 13, č. 2 (1963), s. 3–45; Václav Král: *Zločiny proti Evropě*, Praha: Naše vojsko 1964; Václav Král (ed.): *Die Deutschen in der Tschechoslowakei 1933–1947. Dokumentsammlung*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1964; Karel Fremund: *Heydrichova nadace – důležitý nástroj nacistické vyhlazovací politiky (výběr dokumentů), Sborník archivních prací* 14, č. 1 (1964), s. 3–38.
- 3 Kapitola „Germanizační politika fašistických okupantů“, in: V. Král: *Otázky hospodářského a sociálního vývoje*, s. 33–57.
- 4 Kapitola „Arisace a její vliv na postavení české buržoasie“, in: *ibid.*, s. 58–78.
- 5 Kolem poloviny šedesátých let se začaly objevovat práce dalších historiků, například: Jan Tesář: *Poznámky k problémům okupačního režimu v tzv. „protektorátě“*, *Historie a vojenství* 13, č. 2 (1964), s. 153–191 a č. 3 (1964), s. 333–385; Jan Tesář: *K problému nacistické okupační politiky v Protektorátě v r. 1939*, *Historie a vojenství* 18, č. 1 (1969), s. 40–85; Stanislav Biman: *Osvětím a Frankova politika v roce 1943*, *Dějiny a současnost* 8, č. 1 (1966), s. 14–17; Stanislav Biman: *Nacistická bezpečnostní služba v protektorátě Čechy a Morava (Vznik, organizace a činnost), Sborník archivních prací* 22, č. 2 (1972), s. 297–355; Václav Průcha: *Československé hospodářství za nacistické okupace, Dějiny a současnost* 8, č. 4 (1966), s. 33–36; Václav Průcha – Rudolf Olšovský: *Vliv nacistické okupace na československé hospodářství*, in: *Nacistická okupace Evropy. Sborník referátů z III. mezinárodního kongresu dějin evropského odboje v Karlových Varech v září 1963*, I/3, Praha: Naše vojsko 1966, s. 43–103; Václav Průcha: *Základní rysy válečného řízeného hospodářství v českých zemích v letech nacistické okupace, Historie a vojenství* 16, č. 2 (1967), s. 215–239; Václav Průcha: *Změny v sociální struktuře československé společnosti v letech 1938–1945*, Praha: Vysoká škola ekonomická 1970, s. 67–69.

V šedesátých letech významně přispěl k výzkumu širšího rámce nacistické organizační struktury v protektorátu Stanislav Šisler.⁶ Jako první se pokusil zmapovat organizační rámec okupace, ale otázka řízení zemědělského sektoru ve špičce nacistického okupačního aparátu a germanizace v oblasti zemědělství zůstala blíže neobjasněna. Podobně jako historik Václav Král, ale s větší analýzou pramenné základny, nicméně se stejným ideologickým podbarvením, přistoupil v tomto období k analýze základního dokumentu ke germanizaci – Generálního plánu Východ – Antonín Šnejdárk.⁷ Poněkud sporným přínosem k problematice germanizace na našem území se vyznačují práce Čestmíra Amorta z poloviny šedesátých a začátku sedmdesátých let.⁸ Pomineme-li opět silnou politickou podbarvenost, jsou tyto studie do značné míry kompilacemi starších prací Václava Krále a nevyznačují se dostatečnou kritikou pramene.

Problematikou německých germanizačních plánů se od šedesátých let hlouběji zabýval Zdeněk Antoš.⁹ Ve svých pracích se zaměřoval na aspekty nacistické pozemkové a osídlovací politiky v okupovaném pohraničí. Jeho studie se netýkají přímo oblastí protektorátu, nicméně jsou pro tuto práci přínosné zejména pro komparaci nacistických postupů proti českým pozemkovým vlastníkům na obou územích.

Nacistická politika krve a půdy se stala v šedesátých letech předmětem zkoumání Antonína Haase, který působil jako archivář v tehdejší Státním ústředním archivu v Praze, kde měl na starosti pořádání zemědělských fondů, fondů pro období protektorátu a zejména fondu Pozemkového úřadu a fondu Českomoravské zemědělské společnosti.¹⁰ Jeho studie, které sloužily jako příprava pro textovou část inventářů, sice

6 Stanislav Šisler: Příspěvek k vývoji a organizaci okupační správy v českých zemích v letech 1939–1945, *Sborník archivních prací* 13, č. 2 (1963), s. 46–95; Stanislav Šisler: Studie o organizaci a působnosti nacistické okupační správy v českých zemích v letech 1939–1945, *Sborník archivních prací* 22, č. 1 (1972), s. 183–219.

7 Antonín Šnejdárk: Dokument o vzniku tzv. generálního plánu „Východ“, *Československý časopis historický* 9, č. 3 (1961), s. 422.

8 Čestmír Amort: Nacistické plány na poněmčení středních Čech, *Středočeské kapitoly z dějin okupace 1939–1942*, ed. Marie Durmanová – Bořivoj Indra, Praha: Kraj. osv. středisko Středočes. KNV 1965, s. 39–53; Čestmír Amort: *Drang nach Osten. Pangermánské plány na vyhubení slovanských národů*, Praha: Naše vojsko 1971.

9 Zdeněk Antoš: Blut und Boden – ke „konečnému řešení“ národnostní otázky v sudetské župě, *Slezský sborník* 64, č. 1 (1966), s. 28–59; Zdeněk Antoš: Jihotyrolská otázka za druhé světové války a naše země, *Slezský sborník* 64, č. 3 (1966), s. 390–393.

10 Antonín Haas: Vyvlastňování české půdy na Českobudějovicku za okupace, *Jihočeský sborník historický* 31, č. 3–4 (1962), s. 172–177; Antonín Haas: Prameny k dějinám vysídlených území v tzv. protektorátu Čechy a Morava, *Acta Regionalia. Sborník vlastivědných prací*, Praha: Společnost přátel starožitností ve spolupráci s Národním muzeem – Ústředním muzeologickým kabinetem 1965, s. 128–135.

důsledně vycházejí z hluboké znalosti pramenného materiálu, uvedené závěry však není pro chybějící poznámkový aparát možné ověřit, což značně relativizuje využitelnost tohoto pramene. Dalším nedostatkem je, že archivní materiály pozemkového úřadu a zmíněné osídlovací společnosti nejsou komparovány s dalšími prameny či sekundární literaturou k tématu.

Významně posunul problematiku nacistických zásahů do pozemkové držby v protektorátu ve své studii Jaroslav Michl, který na téma nahlížel zejména z právního hlediska, což je aspekt, který u řady předchozích prací často absentoval.¹¹

Zemědělské problematice se ve stejné době věnoval Jaroslav Šprysl, který jako jediný ve své práci blíže definoval cíle nacistické zemědělské politiky v protektorátu. Jeho rozbor nacistické kolonizační politiky však nesměřuje k hlubší analýze a autor se ve větší části příspěvku soustřeďuje na úzce vymezenou problematiku zemědělských pracovních sil v protektorátu a na sociální dopady okupace pro zemědělské dělnictvo.¹²

O problematiku nacistické pozemkové a osídlovací politiky v Protektorátu Čechy a Morava se v šedesátých letech pochopitelně zajímali i němečtí historici ze SRN. Rámcově se tématu německé germanizační politiky dotkl ve svých pracích z období šedesátých až devadesátých let Detlef Brandes.¹³ Jeho dvoudílná práce, přeložená později i do češtiny pod názvem *Češi pod německým protektorátem*, byla první syntézou svého druhu a přinesla řadu nových poznatků. O nacistické pozemkové po-

11 Jaroslav Michl: Nacistické zásahy do české pozemkové držby za okupace (normativní obraz), *Právněhistorické studie* 13 (1967), s. 229–258.

12 Jaroslav Šprysl: K problematice postavení českého rolnictva v letech 1939–1941, *Historie a vojenství* 16, č. 4 (1967), s. 593–630; Jaroslav Šprysl: *Zemědělské dělnictvo v Čechách za okupace*, Praha: Vysoká škola zemědělská 1971; Jaroslav Šprysl: Čeští rolníci v boji proti nacistické agrární politice na počátku okupace, in: *Slovenské národní povstání a náš odboj*, ed. Ivan Tesár, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1975, s. 160–175.

13 Detlef Brandes: *Die Tschechen unter deutschem Protektorat*, I. *Besatzungspolitik, Kollaboration und Widerstand im Protektorat Böhmen und Mähren bis Heydrichs Tod (1939–1942)*, München – Wien: R. Oldenbourg 1969; Detlef Brandes: *Die Tschechen unter deutschem Protektorat*, II. *Besatzungspolitik, Kollaboration und Widerstand im Protektorat Böhmen und Mähren von Heydrichs Tod bis zum Prager Aufstand (1942–1945)*, München – Wien: R. Oldenbourg 1975; Detlef Brandes: Nacistická politika vůči Čechům v Protektorátu Čechy a Morava, in: *Cesta do katastrofy. Československo-německé vztahy 1938–1947. Referáty z třetí konference česko-německé historické komise, konané ve dnech 7.–9. října 1992 ve Štíříně u Prahy*, ed. Ivona Řezanková – Václav Kural, [Praha]: Ústav mezinárodních vztahů [1993], s. 29–42; Detlef Brandes: *Češi pod německým protektorátem, okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*, přel. Petr Dvořáček, Praha: Prostor 1999; Detlef Brandes: Nationalsozialistische Tschechenpolitik im Protektorat Böhmen und Mähren, in: *Begegnung und Konflikt. Schlaglichter auf das Verhältnis von Tschechen, Slowaken und Deutschen 1815–1989*, ed. Hans Lemberg – Jörg K. Hoensch, Essen: Klartext 2001, s. 119–136.

litice pojednává jen útržkovitě, ale v zásadě vždy v širších politických souvislostech. Na tuto práci československá badatelská obec ve svých studiích v další dekádě výrazně reagovala.¹⁴

Se zákroky nacistů v oblasti pozemkové politiky neoddiskutovatelně souvisel vznik vojenských prostorů – tzv. *Truppenübungsplatz*. Podmínkami jejich vzniku se zabývaly práce českých autorů již od konce padesátých let 20. století, jmenovitě Jana Hertla, Jaroslava Staňka, Antonína Robka, Stanislava Kokošky a práce Josefa Mikše a Dagmar Stryjové.¹⁵ Práce prvních čtyř jmenovaných autorů pojednávají o budování vojenského výcvikového prostoru na Neveklovsku, Sedlčansku a Benešovsku, práce Mikše a Stryjové pak líčí vznik vojenského prostoru v okolí Vyškova. Všechny studie se dotýkají v malé míře souvislosti vzniku, respektive rozšíření vojenských prostorů se zamýšlenou germanizací prostřednictvím rolnické kolonizace. Z prací zaměřených na zábory pro vojenské účely svou metodou zpracování vybočuje článek Břetislava Tvarůžka, zabývající se podílem německé branné moci na germanizaci protektorátního prostoru.¹⁶ Na rozdíl od výše zmíněných kolegů Tvarůžek věnuje velký prostor rozboru nástrojů, jimiž mělo být zábory velkých pozemkových celků dosaženo. Kde naopak práce zůstala za očekáváním, je zmapování geneze vzniku vojenského prostoru na Sedlčansku a Neveklovsku, která je atypická, ale pro naznačující možný trend postupu nacistů proti kompaktním jazykově českým územním celkům nepochybně zajímavá.

14 Naopak práce amerického historika Robert L. Koehla analyzující činnost Říšského komisiáru pro upevnění německví prošla v Československu prakticky bez povšimnutí, přičemž tato práce byla ve své době průlomovou analýzou fungování specifického a velmi organizačně složitěho úřadu. Z dnešního pohledu je ale již značně překonanou a některé zde zmíněné okolnosti fungování úřadu jsou již v současnosti, i na základě nově dostupných archivních fondů, objasněny. Viz Robert Lewis Koehl: *Rkřdv. German Resettlement and Population Policy, 1939–1945. A History of the Commission for the Strengthening of Germanism*, Cambridge (Mass.): Harvard University Press 1957.

15 Jan Hertl et al.: *Podblanicko proti okupantům*, Benešov u Prahy: OV KSČ a ONV v Benešově 1966; Jan Hertl: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942–1945, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 1 (1957), s. 19–25; Stanislav Staněk: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 14 (1973), s. 179–203; Antonín Robek: *Lidé bez domova*, Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví 1980; Stanislav Kokoška: Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942–1945, *Sborník vlastivědných prací Podblanicka* 27 (1986), s. 271–298; Josef Mikš – Dagmar Stryjová: *Ztracené domovy. Germanizační plány okupantů a jejich realizace na Vyškovsku v letech 1939–1945*, Vyškov: Okresní výbor ČSPB 1989.

16 Břetislav Tvarůžek: Wehrmacht proti českému lidu a za upevnění německví v protektorátě, *Historie a vojenství* 43, č. 2 (1994), s. 87–131.

Když pomineme spíše popularizační práce k historii vzniku výcvikových prostorů s téměř nulovou kritikou pramene,¹⁷ v poslední době posunuly bádání v tomto směru práce Tomáše Zouzala, který se tématem benešovského vojenského prostoru dlouhodobě zabývá ve svých studiích. Své dílčí výzkumy následně vtělil do monografie, která není věnována jen vojenským dějinám prostoru, ale zasazuje jeho vznik do souvislosti s budoucí kolonizací v jádru Čech, a výrazně tak obohacuje současný stav poznání v této oblasti dějin protektorátu.¹⁸ Autor rovněž významně posunul poznatky v oblasti procesu záboru, a to za využití materiálů archivní povahy, které nebyly plně k dispozici autorům v předchozích desetiletích, za využití osobních vzpomínek a archivních pramenů na regionální úrovni a za využití nejnovější sekundární literatury.

V druhé polovině sedmdesátých a začátkem osmdesátých let 20. století se tématu Generálního plánu Východ s novou optikou opřenu také o nové poznatky polských i západních historiků věnoval Miroslav Kárný.¹⁹ Systematicky se tak zabýval nacistickou germanizační politikou zasazenou do širších souvislostí. I když se výzkum vzniku tohoto, pro proces osídlování Východu, klíčového dokumentu od té doby značně posunul, Kárného závěry ve své podstatě revidovány nebyly, došlo pouze k jejich doplnění. Nacistické plány nejen s územím českých zemí, ale s celou východní Evropou pomáhají objasnit odborné práce a edice pramenů autorského kolektivu již zmíněného Miroslava Kárného, Jaroslavy Milotové, Lenky Linhartové a Vlasty Měšťánkové z druhé poloviny osmdesátých let.²⁰ Slabinou těchto edic je určitá disproporce

17 Petr Kos: *Cvičiště Benešov – vstup zakázán!!*. *SS-Truppenübungsplatz Beneschau/Böhmen 1939–1948. Stručná historie výcvikového prostoru SS ve středních Čechách v letech druhé světové války a poválečná obnova území do roku 1948*, Postupice: Posázaví 2012.

18 Tomáš Zouzal: Přesídlovací kancelář ministerstva vnitra se sídlem v Benešově 1942–1945, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 50, č. 2 (2010), s. 381–416; Tomáš Zouzal: JUDr. Jiří Šrajfer. Služba českého úředníka mezi roky 1938–1948, *Podbrdsko* 20 (2013), s. 163–185; Tomáš Zouzal: Založení vojenského výcvikového prostoru SS Benešov (1939–1942), *Český časopis historický* 114, č. 2 (2016), s. 419–451; Tomáš Zouzal: *Zabráno pro SS. Zřízení výcvikového prostoru Böhmen v letech 2. světové války*, Praha: Naše vojsko 2016.

19 Miroslav Kárný: Generální plán Východ, *Československý časopis historický* 25, č. 3 (1977), s. 345–382; Miroslav Kárný: Kolik verzí má generální plán Východ?, in: *Sborník k problematice dějin imperialismu*, XI, Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV 1981, s. 229–257.

20 Miroslav Kárný – Jaroslava Milotová: Anatomie okupační politiky hitlerovského Německa v „Protektorátu Čechy a Morava“, in: *Sborník k problematice dějin imperialismu*, XXI. *Dokumenty z období říšského protektora Konstantina von Neuratha*, ed. Karel Hermann, Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV 1987; Miroslav Kárný – Jaroslava Milotová: Od Neuratha k Heidrychovi, *Sborník archivních prací* 39, č. 2 (1989), s. 281–394; Lenka Linhartová – Vlasta Měšťánková – Jaroslava Milotová (ed.): *Heydrichova okupační politika v dokumentech*, Praha:

mezi počátečním obdobím okupace a závěrečnou fází, což je zapříčiněno menším množstvím archivního materiálu z pozdějších válečných let v našich archivech, jež autoři ve své době nemohli doplnit výzkumem v německých archivech.

Českoslovenští historici ve svých pracích k nacistické germanizační politice akcentovali studie svých polských kolegů a naopak. Dlouhodobě se tématem nacistické okupační i germanizační politiky zabýval od šedesátých let polský historik Czesław Madajczyk. Analýze postupu nacistů v prostorech Polska určených ke germanizaci se nejvíce věnuje jeho hojně citovaná kniha *Die Okkupationspolitik Nazideutschlands in Polen 1939–1945*.²¹ Za zmínku však stojí i další práce autora, kde se tomuto tématu dále věnuje a prohlubuje znalost problematiky.²²

V osmdesátých letech se k problematice protektorátu vrátil ve své studii Stanislav Šisler.²³ Navázal na své výzkumy organizačního rámce protektorátní správy a zakomponoval do nich tentokráte i orgány podílející se na germanizačním úsilí nacistů, a významně tak přispěl k rozšíření stavu poznání v oblasti pozemkové politiky v protektorátu analýzou německých kolonizačních plánů a postupů v klíčových letech 1941–1942. Autor se opřel nejen o své předchozí výzkumy, ale i o výsledky práce kolegů z padesátých až osmdesátých let 20. století a dovedl výzkum v této oblasti nejdále z českých historiků. Podobně jako u předchozích autorů lze studii vytknout absenci archivních materiálů z německých spolkových archivů a malou komparaci se zahraniční historiografickou produkcí.

ČSPB 1987; Miroslav Kárný – Jaroslava Milotová – Margita Kárná (ed.): *Protektorátní politika Reinharda Heydricha*, Praha: Tisková, ediční a propagační služba 1991. Přínosnou je i edice dokumentů z období působení Konstantina von Neuratha v úřadu říšského protektora: Karel Herman (ed.): *Sborník k problematice dějin imperialismu*. XXI.

21 Czesław Madajczyk: *Die Okkupationspolitik Nazideutschlands in Polen 1939–1945*, Berlin: Akademie-Verlag 1987.

22 Za všechny: Czesław Madajczyk: *Generalna gubernia w planach Hitlerowskich*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1961; Czesław Madajczyk (ed.): *Vom Generalplan Ost zum Generalsiedlungsplan*, Berlin – New York: K. G. Saur 1994. Z mladší generace polských historiků je možné zmínit: Beate Mąciór-Majka: *Generalny Plan Wschodni. Aspekty ideologiczny, polityczny i ekonomiczny*, Kraków: Avalon 2007; Kazimierz Piechowski: *My i Niemcy*, Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2008. Oba autoři navazují na výzkumy Czesława Madajczyka a v řadě oblastí přinášejí nové poznatky pro oblast nacistické pozemkové osídlovací politiky. I když ta byla v okupovaných oblastech Polska nastolena v daleko radikálnější formě než v protektorátu, nalézáme zde určité analogie a možné inspirace pro plánovače kolonizace v protektorátu.

23 Stanislav Šisler: Německá kolonizace českých zemí v letech 1941–1942, *Český lid* 71, č. 4 (1984), s. 216–223.

Plány Třetí říše na germanizaci českého prostoru se systematicky koncem osmdesátých a zejména v devadesátých letech v několika svých studiích zabýval historik Petr Němec.²⁴ Dospěl k novým zjištěním stran nacistických germanizačních koncepcí. Jeho práce však zůstaly symbolicky na půli cesty a nadějný výzkum nebyl završen tématu odpovídající syntézou. Přínosem byly sondy do germanizačních nástrojů ve školství, které byly zaměřeny proti velkým pozemkovým vlastníkům. Co pracím zmíněného autora schází, je využití dostupné pramenné základny v plně šíři a rovněž omezení pramenných podkladů na českou provenienci. Bez analýzy fondů orgánů činných v pozemkové oblasti nelze činit definitivní závěry pro nacistické plány germanizace českých zemí. V průběhu devadesátých let bylo otištěno několik prací k nacistickým germanizačním plánům v ústeckém sborníku *Historie okupovaného pohraničí* od historiků Zdeněk Štěpánka, Františka Vaška a Josefa Bartoše.²⁵ První dva zmiňovaní se ve svých studiích pokusili o zmapování germanizačních plánů

24 Petr Němec: Germanizační úsilí oberlandrátů na Moravě v letech 1939–1942, *Časopis Matice moravské* 107, (1988), s. 183–196; Petr Němec: Český národ a nacistická teorie germanizace prostoru, *Český časopis historický* 88, č. 4 (1990), s. 535–558. Petr Němec: Die Lage der Deutschen nationalität im Protektorat Böhmen und Mähren unter dem Aspekt der „Eindeutschung“ dieses Gebiets, *Bohemia* 32, č. 2 (1991), s. 39–59; Petr Němec: Úloha školství při germanizaci českého národa v období okupace, in: *Sborník k dějinám 19. a 20. století*, XII, Praha: Historický ústav ČSAV 1991, s. 67–90; Petr Němec: Das tschechische Volk und die nationalsozialistische Germanisierung des Raumes, *Bohemia* 32, č. 2 (1991), s. 424–455; Petr Němec: Germanizační působení nacistů v některých oblastech života protektorátní společnosti, *Soudobé dějiny* 1, č. 2–3 (1994), s. 206–221; Petr Němec: Česká a moravská šlechta v letech nacistické okupace, *Dějiny a současnost* 15, č. 1 (1993), s. 26–29; Petr Němec: Gauleiter Dr. Hugo Jury und sein Wirken im Protektorat Böhmen und Mähren, in: *Kontakte und Konflikte. Böhmen, Mähren und Österreich. Aspekte eines Jahrtausends gemeinsamer Geschichte. Referate des Symposiums „Verbindendes und Trennendes an der Grenze III“ vom 24. bis 27. Oktober 1992 in Žewettl*, ed. Thomas Winkelbauer, Horn: Waldviertler Heimatbund 1993, s. 469–478.

25 Zdeněk Štěpánek – František Vašek: Morava v nacistické politice a sudetoněmecký podíl na ní, I, in: *Historie okupovaného pohraničí 1938–1945*, II, Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Albis international 1998, s. 151–167; Zdeněk Štěpánek – František Vašek: Morava v nacistické politice a sudetoněmecký podíl na ní, II, in: *Historie okupovaného pohraničí 1938–1945*, III, Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Albis international 1999, s. 77–92; Josef Bartoš: Organizační zajištění a realizace tzv. posilování německví v říšskoněmecké župě Sudety 1938–1945, in: *Historie okupovaného pohraničí 1938–1945*, IV, Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Albis international 1999, s. 7–30. Ústecký historik Josef Bartoš publikoval k tématu germanizace i další studie věnované německé průchozí dálnici Vídeň–Brno–Vratislav, jejíž výstavba úzce souvisela s germanizačními plány, a studii ke germanizačním plánům nacistů na Olomoucku: Josef Bartoš: Nacistický projekt dálnice z Vratislavi do Vídně a Lanškrounsko, in: *Vlastivědný sborník Státního okresního archivu Ústí nad Orlicí*, VI, Ústí nad Orlicí: Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí 1996, s. 8–11; Josef Bartoš: Germanizační osidlování Šternberska, *Zprávy z Kruhu*, č. 1 (2001), s. 9–10. Kapitola nazvanou „Nacistické germanizační plány“ obsahuje i monografie Josefa Bartoše: *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938–1945*, Praha: Český svaz

separátně pro Moravu, která se vyznačovala v nacistické správě jistými specifiky. Autoři tím navázali na starší článek Antonína Ševčíka, který se ve své studii zamýšlel nad germanizačními plány a konkrétními kroky nacistických úřadů v samotné moravské metropoli Brně²⁶ a na práci Petra Němce *Germanizační úsilí oberlandrátů na Moravě*.²⁷ Je zřejmé, že i když uvedené publikace na sebe neodkazují, vycházejí z přibližně stejné pramenné základny a zejména v úvodních obecných pasážích posouvají poznání plánování nacistů na nižší organizační úrovni. Téma činnosti oberlandrátů zůstávalo do vzniku těchto studií doslova ladem a pro české země taková studie i přes existenci pramenů dosud nevznikla. Povaha archivního materiálu k okupačním orgánům uloženým v Moravském zemském archivu neumožňuje rekonstruovat veškeré aspekty nacistické germanizační politiky. Tyto, často z kontextu vyjmuté informace, nejsou zařazeny do souvislostí se systematickou osídlovací politikou koordinovanou Osídlovacím štábem při Úřadu říšského protektora a při *Bodenamtu*, a články tak shodně trpí absencí archivních pramenů centrální provenience.

Přínosným počinem pro zmapování dějin v oblasti zemědělství v protektorátu se stal sborník *České a slovenské zemědělství v letech 2. světové války*, kde byly uveřejněny příspěvky z mezinárodní konference konané v dubnu roku 1996 v Uherském Hradišti, z nichž některé pojednávaly o problematice germanizace půdy. Celkovými změnami a metodikou německých nucených správ na zemědělský majetek v protektorátu se zabývají studie Jana Rychlíka a Gustava Novotného.²⁸ Novotný se zákrokům nacistů na oblasti lesních hospodářství věnoval i ve dvou svých dalších studiích.²⁹ Zmíněné články dávají rámcovou představu o postupech nacistů při záborech zemědělské půdy i lesů a jsou založeny na studiu

protifašistických bojovníků 1986. Zabývá se sice primárně okupovaným pohraničím, řadu nacisty použitých metod lze ale vysledovat i v Protektorátu Čechy a Morava.

- 26 Antonín Ševčík: Germanizační činnost brněnských nacistických úřadů v letech 1939–1945, in: *Brno v minulosti a dnes*, VII, Brno: Krajské nakladatelství 1965, s. 26–34.
- 27 P. Němec: Germanizační úsilí oberlandrátů na Moravě, s. 183–196.
- 28 Jan Rychlík: Změny v pozemkové držbě v českých zemích v letech 1938–1945, in: *České a slovenské zemědělství v letech 2. světové války. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 17. a 18. 4. 1996*, ed. Blanka Rašticová, Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 1996, s. 17–25; Gustav Novotný: Konfiskace a uvalování vnučených správ na pozemkový majetek velkostatků v českých zemích v době nsvobody 1938–1945, in: *České a slovenské zemědělství v letech 2. světové války*, s. 51–60.
- 29 Gustav Novotný: Lesní hospodářství v českých zemích v letech 1938–1945, *Časopis Matice moravské* 111, (1992), s. 125–136; Gustav Novotný: Lesní hospodářství v Českých zemích v letech 1938–1945: (rozloha lesní půdy, majetkové a vlastnické vztahy a pracovní síly v lesnictví), in: *Sborník k dějinám 19. a 20. století*, XII, Praha: Historický ústav ČSAV 1991, s. 105–120.

klíčových archivních pramenů pro zemědělskou a osídlovací politiku. I když při kvantifikaci zásahů odkazují na starší literaturu (V. Král), je možno konstatovat, že přinášejí nové a dále využitelné závěry.

Základní rysy nacistických plánů v protektorátním zemědělství nastiňuje i práce Antonína Kubačáka věnovaná dějinám zemědělství v českých zemích, jež vznikla v polovině devadesátých let 20. století.³⁰ Jejím nedostatkem je absence použitých zdrojů, a tak nelze údaje spolehlivě ověřit. Ze stejné doby pochází studie Alice Teichové, která problematiku germanizace ve všech svých aspektech interpretačně významně posunula, neboť ji zasadila do širšího kontextuálního rámce.³¹ Autorka pro kapitolu „Germanizace půdy“ čerpala z článků doc. Jaroslava Pátka (některých i nepublikovaných) a částečně i z blíže nespecifikovaných materiálů z fondu Pozemkového úřadu. Kapitolu nevelkou rozsahem je možné vnímat jako jakýsi nástin podněcující další výzkumy v této oblasti.

Do diskurzu k tématu nacistických germanizačních plánů na východě Evropy od počátku devadesátých let významně promluvila i německá historiografie. V širších souvislostech v prostoru východní a střední Evropy nahlíží toto téma práce Rolfa-Dietera Müllera³² a kniha *Der „Generalplan Ost“* Mechtild Rösslerové a Sabine Schleiermacherové.³³ Od roku 1997 vychází v rámci řady *Geschichte Europa – Deutschland – Nationalsozialismus, II. Weltkrieg* v nakladatelství Grin studentské práce posluchačů řady německých univerzit, zabývající se německou východní politikou, prostorovým plánováním a výzkumem Východu, které obohacují stav poznání nejen tohoto zásadního dokumentu nacistické politiky, ale i událostí s tímto dokumentem úzce propojených.³⁴

30 Antonín Kubačák: *Dějiny zemědělství v českých zemích, II. 1900–1989*, Praha: Ministerstvo zemědělství ČR 1995; Téma dále rozpracoval i v novější práci: Magdaléna Beranová – Antonín Kubačák: *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha: Libri 2010, s. 370–373. Z dalších Kubačákových prací, které se dotýkají období nacistické okupace, uvedme: Antonín Kubačák: *Ministerstvo zemědělství v letech 1918–1948*, Praha: Ministerstvo zemědělství ČR 2005; Antonín Kubačák: *Činnost Svazu československých velkostatkářů v letech 1919–1943, Sborník archivních prací 37, č. 2 (1987)*, s. 325–373.

31 Alice Teichová: *Německá hospodářská politika v českých zemích v letech 1939–1945*, Praha: Vysoká škola ekonomická 1998. Jedná se u upravený překlad o rok starší práce: Alice Teichová: *Instruments of Economic Control and Exploitation. The German Occupation of Bohemia and Moravia*, in: *Die Neuordnung Europas, NS – Wirtschaftspolitik in den besetzten Gebieten*, ed. Richard J. Overy et al., Berlin: Metropolis 1997, s. 83–108.

32 Rolf-Dieter Müller: *Hitlers Ostkrieg und die deutsche Siedlungspolitik. Die Zusammenarbeit von Wehrmacht, Wirtschaft und SS*, Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag 1991.

33 Mechtild Rössler – Sabine Schleiermacher (ed.): *Der „Generalplan Ost“. Hauptlinien der Nationalsozialistischen Planungs- und Vernichtungspolitik*, Berlin: Akademie-Verlag 1993.

34 Marcel Herzberg: *Raumordnung im nationalsozialistischen Deutschland*, Dortmund: Dortmund-Vertrieb für Bau- und Planungsliteratur 1997; Harms Mentzel: *Die erste Realisierungsphase*

Materiály dokládající germanizační a osídlovací praktiky nacistů v protektorátu najdeme i v edici dokumentů k německé okupační politice Wolfganga Schumanna a Ludwiga Nestlera.³⁵ Na přelomu 20. a 21. století vychází knihy německých autorů Ralfa Gebela³⁶ a Volkera Zimmermanna³⁷ zaměřené zejména na okupované pohraničí českých zemí. Vzhledem k řadě podobností v modu operandi proti českým pozemkovým vlastníkům na těchto odstoupených územích s protektorátním prostředím, poskytla obě díla pro tuto práci vhodný materiál ke srovnání.

Přínosem k tématu nacistické přesídlovací politiky se ve stejné době stala i kniha z pera amerického historika Valdise O. Lumanse, analyzující činnost významné říšské osídlovací organizace *Volksdeutsche Mittelstelle*.³⁸ Po Koehlově práci je to další erudovaně sestavená sonda do fungování této nacistické společnosti. Autorovi se podařilo postihnout historii toho úřadu jako celku a k tomuto účelu shromáždil velké množství archivních podkladů. Nutno ovšem podotknout, že pro oblast českých zemí autor nevyčerpal zdaleka všechny materiály, které se k tématu, a to již v době psaní knihy, nabízely.

I když politika uplatňovaná nacistickým Německem vůči slovanským národům nemůže být úplně vysvětlena na základě nacistické rasové teorie, jeho germanizační a osídlovací politika logicky souvisela s problematikou nacistických rasových výzkumů. I zde jsem se mohl opřít o studie vznikající k tomuto tématu od začátku devadesátých let až po současnost. Jedná zejména o práce Stanislava Šislera,³⁹ Aleny Míškové,⁴⁰

des „Generalplans Ost“ in der Żamojszczyzna, München: Grin Verlag 2013; Olga Linets: *Der neue deutsche Osten. Aus umwelthistorischer Perspektive und mit besonderer Beachtung des „Generalplan Ost“*, München: Grin Verlag 2013; Heiko Suhr: *Der Generalplan Ost – Nationalsozialistische Pläne zur Kolonisation Ostmitteleuropas*, München: Grin Verlag 2013; Stephanie Dahmen: *Die Entwicklung des „Generalplans Ost“*, München: Grin Verlag 2013; Romina Zeller: *Raumplanung im Nationalsozialismus: Der Dr. Hellmuth-Plan für die Rhön (1933–1945)*, München: Grin Verlag 2013.

35 Wolfgang Schumann – Ludwig Nestler (ed.): *Nacht über Europa. Die Okkupationspolitik des deutschen Faschismus (1939–1945)*, Köln: Pahl-Rugenstein 1989.

36 Ralf Gebel: *„Heim ins Reich“. Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland (1938–1945)*, München: Oldenbourg 1999, v českém jazyce: Ralf Gebel: *„Domů do říše“. Konrad Henlein a říšská župa Sudety (1938–1945)*, přel. Jan Dobeš, Praha: Argo 2018.

37 Volker Zimmermann: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, přel. Petr Dvořáček, Praha: Argo 2001. V jeho práci najdeme mnoho průsečíků s nacistickou pozemkovou a osídlovací politikou v protektorátu.

38 Valdis O. Lumans: *Himmler's Auxiliaries. The Volksdeutsche Mittelstelle and the German National Minorities of Europe, 1933–1945*, Chapel Hill: University of North Carolina Press 1993.

39 Stanislav Šisler: Vznik a formování nacistického „slovanského bádání“ v Praze v letech 1940–1943, in: *Český lid* 78, č. 4 (1991), s. 261–271.

40 Alena Míšková: Rassenforschung und Oststudien an der Deutschen (Karls-) Universität in Prag, in: *Erzwingene Trennung. Vertreibung und Aussiedlungen in und aus der Tschechoslowakei*

Eduarda Kubů,⁴¹ Andrease Wiedemanna,⁴² Michala Šimůnka,⁴³ Petra Svobodného,⁴⁴ Ursuly Ferdinandové.⁴⁵ I přes značnou přínosnost uvedených studií je třeba konstatovat, že zde chybí průniky s nacistickou rolnickou kolonizací, neboť využití poznatků rasové vědy a expertů zejména z řad SS bylo nedílnou částí procesu výběru kolonistů. Tento aspekt je možné nejnověji nalézt v pracích Reného Novotného.⁴⁶ Zejména v oblasti regionálních sond k uplatňování rasových teorií jsou autorovy práce přínosné a novátorské.

1938–1947 im Vergleich mit Polen, Ungarn und Jugoslawien, ed. Detlef Brandes et al., Essen: Klartext 1999, s. 39–53; Alena Míšková: *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945. Vedení univerzity a obměna profesorského sboru*, Praha: Karolinum 2002; Alena Míšková: Příběh. Praha jako centrum rasového výzkumu a liberecký Sudetoněmecký ústav pro výzkum země a lidu, in: *Patriotismus – nacionalismus – národovectví v českých zemích*, ed. Doubavka Olšáková et al., Ústí nad Labem: UJEP – Ústav slovansko-germánských studií FF 2012, s. 97–102.

- 41 Eduard Kubů: „Podíl německé krve v českém národě“. Sociologa Karla Valentina Müllera „vědeckopedagogický“ příspěvek k řešení problému poněmčení střední Evropy, in: *Staletí objevů, diplomacie a válek. Sborník k 60. narozeninám Aleše Skřivana*, ed. František Stellner – Martin Kovář, Praha: Karolinum 2005, s. 289–304; Eduard Kubů: „Die Bedeutung des deutschen Blutes im Tschechentum“. Der „wissenschaftspädagogische“ Beitrag des Soziologen Karl Valentin Müller zur Lösung des Problems der Germanisierung Mitteleuropas, *Bohemia* 45, č. 1 (2004), s. 93–114.
- 42 Andreas Wiedemann: *Nadace Reinharda Heydricha v Praze (1942–1945)*, přel. Věra Macháčková-Riegerová, Praha: Pražská edice 2004.
- 43 Michal V. Šimůnek: *Ždraví, dědičnost, rasa. Obory dědičné a rasové hygieny, rasové biologie a biologie lidu na Německé Karlově Univerzitě v Praze v akademických a politických kontextech (1939–1945)*, disertační práce, PíF UK, Praha 2006; Michal V. Šimůnek – Uwe Hossfeld: The Avantgarde of the “Rasse”. Nazi “Racial Biology” at the German Charles University in Prague, 1940–1945, *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis. Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy* 54, č. 1 (2014), s. 55–104.
- 44 Petr Svobodný: Rasová hygiena na lékařské fakultě Německé Karlovy univerzity v Praze (1938–1945), *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis. Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy* 36–38, č. 1–2 (1996–1998), s. 61–71.
- 45 Ursula Ferdinand: Designing the “Umvolkung”. Nazi Social Anthropology (Sozialanthropologie) – Karl Valentin and His concept of Ethnic Re-Engineering, 1940–1945, *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis. Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy* 54, č. 1 (2014), s. 23–54.
- 46 René Novotný: Služebna Hlavního rasového a osídlovacího úřadu SS v Pardubicích 1941–1944, in: *Východočeský sborník historický*, XXI, Pardubice: Východočeské muzeum 2012, s. 253–329; René Novotný: Obraz Čechů v německé rasové nauce a nacistické rasové ideologii, in: *Theatrum historiae*, XIII, Pardubice: Univerzita Pardubice 2013, s. 167–219; René Novotný: Zdravotní prohlídky jako nástroj rasové selekce v Protektorátu Čechy a Morava, in: *Ždraví a nemoc v dějinách člověka a zvířat*, ed. Radek Slabotínský – Pavla Stöhrová, Brno: Technické muzeum v Brně 2014, s. 158–179; René Novotný: Lékařská služba Hlavního rasového a osídlovacího úřadu SS, in: *Kapitoly z dějin medicíny, farmacie a veterinárního lékařství*, ed. Radek Slabotínský – Pavla Stöhrová, Brno: Technické muzeum 2015, s. 92–111; René Novotný: Česko-moravská pobočka Hlavního rasového a osídlovacího úřadu SS, 1941–1945, *Moderní dějiny* 23, č. 2 (2015), s. 157–220.